

Lakien arviointi itävaltalaisessa hyvinvointitaloustieteessä

Martti Vihanto

1 JOHDANTO

Kiinnostus *law and economics* -tutkimusta kohtaan näyttää olevan vähitellen lisääntymässä sekä suomalaisten oikeus- että taloustieteilijöiden keskuudessa (Mähönen 1995; Kanninen – Määttä – Timonen 1996; Timonen 1997). Lain taloustieteellä tarkoitetaan talous- ja oikeustieteen välimaastoon sijoittuvaa tutkimusaluetta, jossa kansantaloustieteen tutkimusmenetelmiä käytetään oikeudellisten instituutioiden analysoimisessa. Taloustieteessä on useita eri koulukuntia, ja myös lain taloustieteessä voidaan erottaa erilaisia lähestymistapoja. Eniten saa yleensä huomiota osakseen uusklassinen optimointilähestymistapa, jonka tunnetuimpia edustajia ovat yhdysvaltalaiset Ronald H. Coase ja Richard A. Posner.

Tässä artikkelissa tarkastellaan nk. itävaltalaisen taloustieteen ajatuksia laista ja sen tutkimisesta. Huomion kohteena on hyvinvointitaloustieteenä tunnettu kansantaloustieteen alue, jossa kysymyksenasettelu on normatiivinen ja vaihtoehtoisia oikeusjärjestelmiä pyritään arvioimaan sen mukaan, miten ne vaikuttavat ihmisten kokemaan hyvinvointiin. Seuraavan tarkastelun tavoitteena on erityisesti saada selville, onko olemassa mitään itävaltalaiset vaatimukset täyttävää menetelmää »hyvien» lakien erottamiseksi »huonoista».

Itävaltalaisen hyvinvointitaloustieteen keskeinen sisältö esitetään loogisesti etenevänä kertomuksena, joka lähtee purkautumaan oppirakennelman perusaksioomasta. Tämän keskeisen oletuksen mukaan kansantaloudelliset ilmiöt syntyvät aina ihmisten valintojen tuloksena, ja näiden seurausten suotavuutta ovat vain ihmiset itse päteviä arvioimaan. Taloustieteellisen tarkastelun perusyksikkö on kaikissa tilanteissa yksilö eikä minkäänlainen metodologinen kollektivismi tule kysymykseen.

Itävaltalainen tarkastelu erkanelee jo tässä vaiheessa ratkaisevasti uusklassisen valtavirtataloustieteen hyvinvointianalyysista. Uusklassismissa on hyvin tavallista olettaa, että yksilön kokema hyvinvointi on objektiivisesti mitattavissa ai-

nakin likimäärin ja lakeja voidaan siis muuttaa kaikkien parhaaksi kuulematta yksilöjen mielipidettä. Alan kirjallisuus tulvi rohkeita politiikkasuosituksia, joiden ainoana perustana ovat tutkijoiden omat henkilökohtaiset spekulatiot muutosten vaikutuksista yksilöiden hyvinvointiin.

Ainoa todella luotettava keino saada selville yksilöiden preferenssit näyttää olevan sellaisen yhteiskuntasopimuksen toteuttaminen, jossa kaikki päätökset tehdään yksimielisesti. Uusklassisen taloustieteen piirissä yksimielisyysvaatimus ei ole saavuttanut koskaan mainittavampaa kiinnostusta. Haluttomuus kunnioittaa yksilöiden omia mielipiteitä on johtanut samalla siihen, että julkisen vallankäytön rajoittamista pidetään toissijaisena tavoitteena. Myös itävaltalaisessa hyvinvointitaloustieteessä joudutaan tiukasta yksimielisyyskriteeristä käytännössä jonkin verran tinkimään, kuten seuraavassa käy ilmi. Meidän on käytännössä tyydyttävä ottamaan selvää, millaiseen yhteiskuntasopimukseen ihmiset todennäköisesti päätyisivät kuvitteellisessa sopimustilanteessa.

2 YKSIMIELINEN YHTEISKUNTASOPIMUS

Lain normatiivisessa analyysissa pyritään saamaan selville, miten hyviä olemassa olevat lait ovat ja miten niitä pitäisi mahdollisesti muuttaa. Itävaltalaisessa taloustieteessä katsotaan, että hyvälle ei ole löydettävissä mitään objektiivista kriteeriä, eikä hyvän määrää pystytä edes periaatteessa mitenkään mittaamaan. Tämän subjektivisten ajatuksen mukaan ainoastaan ihmiset itse voivat tietää, mikä on heidän mielestään hyvää ja tavoittelemisen arvoista. Ulkopuolinen havainnoitsija saa tietoa ihmisten preferensseistä vain epäsuorasti tekemällä havaintoja heidän todellisista valinnoistaan (*Mises* 1966, 95).

Lait koskettavat kaikkia yhteiskunnan jäseniä. Niitä on lupa pitää hyvinä vain, jos kaikki ovat sitä mieltä. Ihmisillä on periaatteessa mahdollisuus ilmaista kielteinen kantansa joko vastustamalla lakia kansanäänestyksessä tai muuttamalla

pois lain vaikutusalueelta. Yhteiskuntien välisen muuttoliikkeen tulokset riippuvat ratkaisevasti siitä, millaiset rajoitteet ohjaavat kilpailuprosessia (Vihanto 1993, 70). Ihmisillä pitäisi olla tämän perusteella tilaisuus ilmaista käsityksensä myös kilpailun rajoitteista eli osallistua jonkinlaiseen kansojenväliseen kansanäänestykseen. Täydellinen yksimielisyys näyttää olevan ainoa lopullinen kriteeri, jonka perusteella tietyn lain tai oikeusjärjestelmän legitimitettiin voidaan arvioida itävaltalaisessa taloustieteessä.

Itävaltalaisille tärkeä subjektivismi johtaa jokseenkin väistämättä yhteiskuntasopimusteoriaan. Esimerkiksi Robert Sugden (1992, 210) toteaa, että kontraktarianismi tarjoaa kaikkein lupaavimmat kehitysnäykymät itävaltalaistyyppiselle normatiiviselle taloustieteelle. Samansuuntaiseen päätelmään poliittisen taloustieteen lähtökohdista tulevat monet subjektivistisesti orientoituneet taloustieteilijät, James M. Buchanan heistä tunnetuimpana. Selviä viitteitä suostumusteoreettisesta ajattelusta on myös havaittavissa niinkin toisenlaisen ajattelijan kuin F. A. Hayekin evolutionaarisessa yhteiskuntafilosofiassa.

Yhteiskuntasopimusteorian ratkaiseva ongelma on, niin kuin yleisesti tiedetään, sen epäoperationaalisuus. Kaikki yhteiskunnan jäsenet eivät voi käytännön syistä kokoontua yhteen tai ryhtyä jotenkin muuten sopimaan kaikille yhteisistä pelisäännöistä. Transaktiokustannusteorian mukaan täydellinen sopimus olisi periaatteessa mahdollinen, jos ennakkotietämys tulevaisuuden tapahtumista olisi täydellinen, kyky tehdä järkeviä päätöksiä olisi rajaton eikä opportunistisia esiintyisi (Williamson 1985, 32). Yksikään näistä ehdoista ei toteudu todellisuuden olosuhteissa.

Teorian toinen ongelma syntyy näkemuseroista siitä, mikä on moraalisesti hyväksyttävä *status quo* yhteiskuntasopimukselle (Rothbard 1982, 203). Olisiko lähtötilanteena pidettävä kuvitteellista anarkian oikeudetonta kaaosta, luonnonoikeuden itsestään selviä moraaliperiaatteita vai yksinkertaisesti vallitsevaa omistusoikeuksien jakautumaa (Sugden 1993, 147)?

Usein käytetty keino kiertää epäoperationaalisuuden ongelma on siirtyä tarkastelemaan yhteiskuntasopimusta, jonka yhteiskunnan jäsenet todennäköisesti tekisivät oletetuissa olosuhteissa (Buchanan 1977, 137). Taloustieteilijä soveltaa silloin samaa introspektion menetelmää kuin yleensäkin kansantaloudellisia ilmiöitä selittäessään. Kun ekonomisti päätelee työvoiman tarjonnan supistuvan palkkojen alentumisen seurauksena, hän kuvittelee itsensä työntekijöiden asemaan ja käyttää hyväksi omia inhimillisiä ko-

kemuksiaan (Gunning 1991, 20). Vielä pidemmälle menevät arviot ihmisten kokeman hyvinvoinnin muutoksista ovat ainakin summittaisesti mahdollisia samalla menetelmällä (Shearmur 1990, 200). Normatiivinen tarkastelu olisi edelleen subjektivistista siinä rajoitetussa mielessä, että selville ainakin pyrittäisiin saamaan yksilöiden omat henkilökohtaiset arvostukset (Prychitko 1993, 583).

3 PUITTEET SPONTAANILLE EVOLUUTIOILLE

Ihmiset eivät voi päästä edes periaatteessa yksimielisyyteen laeista, jotka määräisivät hyvin tarkasti yhteiskuntaprosessin yksityiskohtaisen kulun. Yhteisymmärrystä on esimerkiksi turha koettaa saavuttaa siitä, saavatko kaupat olla avoinna sunnuntaisin. Näkemuseroja syntyy, koska ihmisten tavoitteet sekä heidän tietämyksensä lakien vaikutuksista ovat kovin erilaisia.

Yhteiskuntasopimusteorian keskeisimpiä oivaluksia on pyrkiä sellaisiin yleisiin sääntöihin, joita sovelletaan pitkän aikaa ja suuressa määrässä erilaisia ristiriitatilanteita (Brennan – Buchanan 1985, 29). Kukaan ei pysty silloin tietämään ennakolta kovinkaan tarkasti, millaisissa konkreettisissa tapauksissa sääntöjä tullaan sovelta- maan, millä puolella itse kukin on näissä kiistoissa, ja millaisia vaikutuksia säännöillä on omaan hyvinvointiin. Esimerkkinä tällaisista yleisistä säännöistä on sopimusvapauden periaate, jonka mukaan kauppias voi pitää liikkeensä auki sunnuntaisin, jos vain onnistuu sopimaan työväkensä kanssa pyhätoista.

Rationaalinen valinta on looginen mahdotto- muus, jos tulevaisuus on täysin epävarma (Mises 1966, 22). Lakien vaikutukset ihmisten hyvinvointiin on tunnettava ainakin yleisellä tasolla tai keskimäärin, jotta vaihtoehtojen vertailuun on perusteita. Aina ei edes tällaista tietoa ole saatavilla. Lain soveltamisen niin kuin muunkin inhimillisen toiminnan seuraukset voivat olla äärimmillään täysin ennalta aavistamattomia yllätyksiä (Kirzner 1992, 219). Itävaltalaisen taloustieteen mukaan tulevaisuuden aito epävarmuus on otettava tarkoin huomioon lakeja säädettäessä.

Kun lain vaikutukset tulevaisuudessa ovat hämärän peitossa, ainoa keino saada niistä edes jonkinlaista käsitystä on käyttää hyväksi menneisyydessä kertynyttä kokemusta. Epämiellyttäviin yllätyksiin voidaan ehkä varautua ja miellyttäviin löytöihin päästä käsiksi soveltamalla samanlai-

sia toimintaperiaatteita kuin mitkä ovat tähän mennessä osoittautuneet toimiviksi (*Hayek* 1960, 159). Hyvä laki ei tuota tämän mukaan ennalta tiedossa olevia hyviä tuloksia. Se luo edellytyksiä toistaiseksi tuntemattomien ja toivottavasti yhä parempien tulosten spontaanille ilmaantumiselle. Oikeudellisten instituutioiden vähittäinen kehittyminen edellyttää samaan tapaan kuin biologinen evoluutio sekä tarkoituksenmukaisia variaatio- että selektiomekanismeja.

Itävaltalaisen suuntauksen piirissä ei ole päästy yksimielisyyteen hyvinvointitaloustieteen sisällöstä (*Cowen* 1994, 307). Melko pitkälle menevä yhteisymmärrys sen sijaan vallitsee siitä, että hyvinvointiarvioinnin on oltava aina proseduraalista (*Hamlin* 1992, 200; *Vaughn* 1995, 116). Tutkija ei silloin vertaile tiedossa olevia tiloja, niin kuin uusklassisessa taloustieteessä on tapana, vaan prosesseja, jotka tuottavat näitä ja aivan uudenkinlaisia tiloja. Itävaltalainen politiikkasuositus esimerkiksi työttömyyden torjumiseksi ei sisällä tämän mukaan koskaan yksityiskohtaisia ohjeita siitä, minkä toimialan tuotantoa pitäisi lisätä tai montako prosenttia työttömyyspäivärahoja pitäisi leikata. Suositus on tyyppillisesti yleinen sääntö, jonka on havaittu tepsivän samantapaisissa tilanteissa aiemmin.

4 SUOJELEVA JA TUOTTAVA VALTIOVALTA

Yhteiskuntasopimusprosessia voitaisiin kutsua konstitutionaaliseksi valinnaksi. Se tuottaa perustuslain, jonka alaisuudessa yhteiskunnan kaikki muut sopimukset joudutaan tekemään.

Perustuslaissa säädetään todennäköisesti kansanedustuslaitoksesta. Eduskuntaan valitaan tiettyjen periaatteiden mukaan yhteiskunnan jäsenten edustajia säätämään yksityiskohtaisempia lakeja perustuslain asettamissa puitteissa. Lait ovat epäsuorasti kaikkien yksimielisesti hyväksymiä silloinkin, kun päätöksenteossa käytetään yksinkertaista enemmistöperiaatetta, jos perustuslaki vain on syntynyt yksimielisesti (*Jasay* 1989, 297). Eduskunta voi edelleen siirtää päätösvaltaa perustuslain rajoissa esimerkiksi tuomareille, jotka joutuvat käytännössä ratkaisemaan esille tulevat riitatapaukset. Valiokuntiin valittujen kansanedustajien tehtävänä on perehtyä lakien valmisteluun muita syvällisemmin.

Julkisen vallinnan teoriassa korostetaan, että näin syntyvissä päämies-agentti -suhteissa myös agenteilla on omat ehkä hyvinkin itsekkäät tavoit-

teensa. Itävaltalaisessa taloustieteessä ihmisen toiminnan tavoitteellisuus on tarkastelun peruslähtökohta (*Vihanto* 1995, 224). Toistuvat varoitukset rajoittamattoman vallankäytön vaaroista ovat tässä valossa helppo ymmärtää.

Valtiovallan ensisijaisena tehtävänä on luoda toimivat oikeudelliset puitteet yhteiskunnan jäsenten vapaalle toiminnalle. Se ei pysty suoriutumaan velvollisuuksistaan ilman verotuloja. Oikeutta ottaa toisten omaisuutta tarvittaessa väkivalloin ei ole muilla kuin valtiolla, ja kysymys on siis privilegiosta. Perustuslaissa on säädettävä yleiset periaatteet tämän erioikeuden käytöstä. Valinta jää aina viime kädessä kansalaisten tehtäväksi, mutta esimerkiksi progressiivisia veroasteita ei todennäköisesti koskaan hyväksytä suoraan tai epäsuorasti yksimielisellä päätöksellä (*Crowley* 1987, 48).

Kun verotus on hyväksytty periaatteellisenä kysymyksenä, on enää lyhyt askel siihen ajatukseen, että valtio ryhtyy käyttämään verotuloja muihinkin yleisiin tarkoituksiin kuin yhteiskuntajärjestyksen ylläpitoon. Varsin laajalti saatetaan pitää tarkoituksenmukaisena, että valtio pyrkii estämään tarttuvien tautien leviämistä ylläpitämällä kulkutautisairaaloihin ja jakamalla ilmaisia rokotteita. Onhan epidemioiden ennalta ehkäiseminen teoriassa samanlainen julkishyödyke kuin rikollisuuden torjunta.

Kun pää on kerran avattu, tarpeelliselta näyttää tuntuvan muunkinlaisten poikkeusten säätäminen yksityisomistuksen periaatteisiin. Esimerkkinä voisi olla valtiovallan oikeus eristää vaarallista infektioautia sairastavasta muusta väestöstä tarvittaessa pakkoo käyttämällä. Poikkeuksia lain yleisiin periaatteisiin arvioitaessa on aina muistettava, että ne todella ovat vain poikkeuksia eivätkä sinänsä tee muita poikkeuksia yhtään sen hyväksyttävämmiksi.

Laki jakaantuu edellä olevan perusteella kahden selvästi toisistaan erottuvaan osaan. Yksityisen oikeuden tehtävänä on ylläpitää rauhaa ja järjestystä ratkaisemalla kansalaisten välille syntyviä konflikteja kaikille yhteisiä oikeusperiaatteita soveltamalla. Tätä tehtävää hoitava *protective government* ei pyri toimimaan mihinkään konkreettisiin tavoitteisiin, vaan se luo vain yleisiä edellytyksiä yhteiskunnan jäsenille pyrkiä omiin tavoitteisiinsa (*Hayek* 1973, 113). Valtio voi olla kiistan yksi osapuoli, kuten jos erimielisyyttä syntyy työsuhteen tulkinnasta kulkutautisairaalan ja sen lääkärin välillä. Tällaisissa tapauksissa ei valtiolla ole mitään erioikeuksia, ja se joutuu alistumaan aivan samoihin sääntöihin kuin kaikki muutkin yhteiskunnan jäsenet.

Julkisen oikeus puolestaan sääntelee valtio-organisaation toimintaa (*Vanberg* 1994a, 117). Se sisältää periaatteita muun muassa eduskuntavaalien järjestämisestä, verotettavan tulon laskemisesta ja virkamiesten eläke-eduista perustuslain sallimissa puitteissa. Julkisten laitosten päivittäinen toiminta ei sinänsä poikkea kovinkaan paljon likeyritysten ja muiden keskitetysti johdettujen yksityisten organisaatioiden toiminnasta. Lainsäädäntöön halutaan silti todennäköisesti paljon täsmällisemmät säännöt julkisille laitoksille kuin muille yksiköille, sillä julkisella vallalla on oikeus käyttää kansalaisten varoja ja usein myös puuttua muilla tavoin heidän päätöksiinsä (*Mises* 1966, 310). *Productive government* perustaa ratkaisunsa tietoiseen suunnitteluun ja pyrkii konkreettisiin tavoitteisiin samaan tapaan kuin mikä tahansa rationaalisista yksilöistä koostuva yksikkö. Harkintavalta on kuitenkin lailla rajoitettu kuten kaikkien muidenkin yhteiskunnan jäsenten (*Hayek* 1960, 213).

Itävaltalaisessa taloustieteessä pidetään hyvin tärkeänä suojelevan ja tuottavan valtiovallan pitämistä huolellisesti erillään toisistaan. Jos eroa ei säilytetä ja kaikki lainsäädäntö niputetaan saman nimikkeen alle, koko yhteiskuntaa ryhdytään pitämään yhtenä suurena organisaationa tai keskuunnitteluyksikkönä. Tämä ei ole yhteiskunnan jäsenten etujen mukaista eivätkä he järjestelmää varmaankaan vapaaehtoisesti hyväksy. Poliittista vallankäyttöä on silloin jokseenkin mahdotonta valvoa ja edellytykset uuden tiedon spontaanille löytymiselle ovat varsin rajoitetut.

Yhteiskunta tarvitsee toimiakseen sekä spontaania evoluutiota että tietoista suunnittelua. Ratkaiseva kysymys yhteiskunnan instituutioiden valinnassa on näiden kahden voiman yhteen sovittaminen niin, että kehitysprosesseille asetetut rajoitteet hillitsevät epäsuotavien seurausten syntymistä estämättä silti liikaa uusien vaihtoehtojen kokeilua (*Vanberg* 1994b, 191).

Käytännössä eduskunta on syytä jakaa kahteen melko erilliseen osaan. Ylähuone vastaisi tässä ehdotuksessa kaikkia sitovien yleisten oikeudenmukaisuusnormien säätämisestä perustuslain asettamissa puitteissa, ja alahuone huolehtisi julkishallinnon toimintaa ohjaavien lakien säätämisestä (*Hayek* 1979, 38). Tuomioistuinjärjestelmä on vastaavasti eriytettävä niin, että ero yksityisen oikeuden oikeudenmukaisuustavoitteen ja julkisen oikeuden tarkoituksenmukaisuustavoitteen välillä säilyy mahdollisimman selvänä. Eron on kiinnitettävä huomiota myös silloin, kun valtio luovuttaa sopimuksilla lainsäädäntö- ja tuomiovaltaansa, kuten Euroopan unionissa.

5 ITÄVALTALAINEN HYVINVOINTITALOUSTIEDE

Israel M. Kirznerin (1992, 181) mukaan itävaltalaisen hyvinvointitaloustieteen on perustuttava seuraavaan kolmeen olettamukseen, jotka ovat samalla koko oppisuunnan ydinajatuksia. Normatiivisen tarkastelun on ensinnäkin oltava *individualistista*. Vain yksilöt voivat kokea hyvää eikä mitään yhteiskunnan kokonaishyvinvointia ole olemassa. Toisen olettamuksen mukaan hyvinvointi on luonteeltaan *subjektiivista*. Kukaan ei voi sanoa luotettavasti toisen ihmisen puolesta, mikä on tämän mielestä hyvää, eikä mitään hyvinvoinnin objektiivista mittaria ole olemassa. Itävaltalaisessa tarkastelussa on myös otettava huomioon, että hyvää kyetään usein tavoittelemaan vain epäsuorasti erilaisten *prosessien* kautta. Optimin olemassaolo ei ole vielä sillä todistettu, että paras tiedossa olevista vaihtoehdoista on toteutunut, sillä vielä parempia vaihtoehtoja voidaan ehkä löytää luomalla suotuisat edellytykset jatkuvalle kehitykselle.

Tässä artikkelissa tarkasteltu kontraktarianistinen hyvinvointitaloustiede täyttää melko pitkälle nämä kolme vaatimusta. Se on selvästi individualistinen, sillä kenenkään ei odoteta uhraavan omia tavoitteitaan minkään kollektiivisen hyvän alttarille. Ehdotettu lähestymistapa kiinnittää myös vakavaa huomiota aitoon epävarmuuteen, spontaneihin löytöihin ja avoimiin prosesseihin, vaikka yhteiskunnan perustavien pelisääntöjen oletetaan syntyvän tietoisien sopimuksen tuloksena. Yhteiskuntasopimuksen konstruktivismia on helppo syyttää staattisuudesta. Vaihtoehtoiset säännöt tuntuvat tulevan ihmisten valittaviksi valmiina tarjottimella ikään kuin jonkin yli-inhimillisen meklarin antamina (*Boettke* 1994, 253). Yhtä helppoa on väittää, että elleivät ihmiset pääse ilmaisemaan käsityksiään evoluutioprosessin säännöistä, sen konkreettisista tuloksistakaan ei voida esittää mitään normatiivista arviota (*Vanberg* 1994a, 83).

Subjektivismiin vaatimus ei sen sijaan täyty kovinkaan hyvin siinä yhteiskuntasopimusteorian versiossa, jota on tarkasteltu edellä. Hyvinvointiarviointi vieraantuu yksilöstä, vaikka tutkija yrittäisi kuinka tunnollisesti kuvitella mielessään juuri yhteiskunnan jäsenten suunnitelmia ja ajatuksia. Teoriassa on kuitenkin selvä itävaltalainen sävy, jos sitä vertaa esimerkiksi uusklassisen taloustieteen suosimaan utilitaristiseen hyvinvointitaloustieteeseen. Joka tapauksessa on selvää, ettei moraalisisista arvostuksista täysin vapaata hyvinvointitaloustiedettä voi olla olemassa (*Egger* 1979, 119; *Cordato* 1992, 79).

Yksi tapa välttää luisuminen subjektivistisen ajatusmaailman ulkopuolelle on pidättäytyä kokonaan normatiivisista arvioista ja tyytyä talouden toimintaperiaatteiden selittämiseen annetuissa institutionaalisissa puitteissa. Turvallisin mieleen voidaan esimerkiksi väittää, että vaihdantaan ryhtyessään molemmat osapuolet katsovat markkinatalouden olosuhteissa pääsevänsä paremmin tavoitteisiinsa, mitä ne sitten ovatkin (Kirzner 1976, 85). Silloin on muistettava myös pitäytyä positiivisissa väitteissä. Vapaaehtoinen vaihdanta ei välttämättä lisää »yhteiskunnallista hyötyä», niin kuin Murray N. Rothbard (1956, 250) ja jotkut muutkin itävaltalaiset antavat ymmärtää. Kaikki eivät nimittäin ehkä hyväksy oletettuja vaihdannan pelisääntöjä.

LÄHTEET

- Boettke, Peter J.: Virginia Political Economy: A View from Vienna. Kirjassa: Peter J. Boettke ja David L. Prychitko (toim.), *The Market Process. Essays in Contemporary Austrian Economics*. Edward Elgar, Aldershot 1994, s. 244–260.
- Brennan, Geoffrey – Buchanan, James M.: *The Reason of Rules. Constitutional Political Economy*. Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- Buchanan, James M.: *Freedom in Constitutional Contract. Perspectives of a Political Economist*. Texas A & M University Press, College Station 1977.
- Cordato, Roy E.: *Welfare Economics and Externalities in an Open Ended Universe: A Modern Austrian Perspective*. Kluwer Academic Publishers, Boston 1992.
- Cowen, Tyler: Austrian Welfare Economics. Kirjassa: Peter J. Boettke (toim.), *The Elgar Companion to Austrian Economics*. Edward Elgar, Aldershot 1994, s. 304–308.
- Crowley, Brian Lee: *The Self, the Individual, and the Community. Liberalism in the Political Thought of F. A. Hayek and Sidney and Beatrice Webb*. Clarendon Press, Oxford 1987.
- Egger, John B.: Comment: Efficiency Is Not a Substitute for Ethics. Kirjassa: Mario J. Rizzo (toim.), *Time, Uncertainty, and Disequilibrium. Exploration of Austrian Themes*. Lexington Books, Lexington 1979, s. 153–176.
- Gunning, J. Patrick: *The New Subjectivist Revolution. An Elucidation and Extension of Ludwig von Mises' Contributions to Economic Theory*. Rowman & Littlefield, Savage 1991.
- Hamlin, Alan P.: On the Possibility of Austrian Welfare Economics. Kirjassa: Bruce J. Caldwell ja Stephan Boehm (toim.), *Austrian Economics: Tensions and New Directions*. Kluwer Academic, Boston 1992, s. 193–206.
- Hayek, F. A.: *The Constitution of Liberty*. University of Chicago Press, Chicago 1978 (1960).
- Hayek, F. A.: *Rules and Order. Law, Legislation and Liberty. A New Statement of the Liberal Principles of Justice and Political Economy*, osa 1. Routledge & Kegan Paul, London 1973.
- Hayek, F. A.: *The Political Order of a Free People. Law, Legislation and Liberty*, osa 3. Routledge & Kegan Paul, London 1979.
- Jasay, Anthony de: Is Limited Government Possible? *Critical Review* 3(1989), s. 283–309.
- Kanniainen, Vesa – Määttä, Kalle – Timonen, Pekka: Oikeustaloustiede. Johdantoa lähestymistapoihin ja käsitteisiin. Kirjassa: Vesa Kanniainen ja Kalle Määttä (toim.), *Näkökulmia oikeustaloustieteeseen*. Gaudeamus, Tampere 1996, s. 11–45.
- Kirzner, Israel M.: Philosophical and Ethical Implications of Austrian Economics. Kirjassa: Edwin G. Dolan (toim.), *The Foundations of Modern Austrian Economics*. Sheed & Ward, Kansas City 1976, s. 75–88.
- Kirzner, Israel M.: *The Meaning of Market Process. Essays in the Development of Modern Austrian Economics*. Routledge, London 1992.
- Mises, Ludwig von: *Human Action. A Treatise on Economics*, 3. painos. Contemporary Books, Chicago 1966 (1. painos 1949).
- Mähönen, Jukka: Law & economics: taustaa ja mahdollisuuksia. *Oikeus* 24(1995), s. 125–139.
- Prychitko, David L.: Formalism in Austrian-School Welfare Economics: Another Pretense of Knowledge? *Critical Review* 7(1993), s. 567–592.
- Rothbard, Murray N.: Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics. Kirjassa: Mary Sennholz (toim.), *On Freedom and Free Enterprise. Essays in Honor of Ludwig von Mises*. Van Nostrand, Princeton 1956, s. 224–262.
- Rothbard, Murray N.: *The Ethics of Liberty*. Humanities Press, Atlantic Highlands 1982.
- Shearmur, Jeremy: From Hayek to Menger: Biology, Subjectivism, and Welfare. Kirjassa: Bruce J. Caldwell (toim.), *Carl Menger and His Legacy in Economics*. Duke University Press, Durham and London 1990, s. 189–212.
- Sugden, Robert: Commentary: Austrian Prescriptive Economics. Kirjassa: Bruce J. Caldwell ja Stephan Boehm (toim.), *Austrian Economics: Tensions and New Directions*. Kluwer Academic, Boston 1992, s. 207–214.
- Sugden, Robert: Rights: Why Do They Matter, and To Whom? *Constitutional Political Economy* 4(1993), s. 127–152.
- Timonen, Pekka: *Määräysvalta, hinta ja markkinavoima*. Lakimiesliiton Kustannus, Jyväskylä 1997.
- Vanberg, Viktor J.: *Rules and Choice in Economics*. Routledge, London 1994a.
- Vanberg, Viktor J.: Hayek's Legacy and the Future of Liberal Thought: Rational Liberalism versus Evolutionary Agnosticism. *Cato Journal* 14(1994b), s. 179–199.
- Vaughn, Karen I.: Should There Be an Austrian Welfare Economics. *Advances in Austrian Economics* 2A(1995), s. 109–123.
- Vihanto, Martti: Social Contract, Natural Law and Spontaneous Evolution: An Austrian Perspective. *Journal des Economistes et des Etudes Humaines* 4(1993), s. 65–92.
- Vihanto, Martti: Taloudellinen ajattelutapa julkishallinnon tutkimuksessa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 22(1995), s. 220–232.
- Williamson, Oliver E.: *The Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, Relational Contracting*. Free Press, New York 1985.